

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN İKİNCİ DÖNEMİNDE BİR SEÇİM OLAYI

BALLOT EVENT OF TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY IN THE SECOND PERIOD

*Prof. Dr. N. Fahri TAŞ**

ÖZET

Demokrasi, yönetim anlayışları içerisinde en çok tercih edilen ve bu alanda sıkça kullanılan bir kavramdır. Demokrasinin vazgeçilmez eylemlerinden biri de halkın (yönetilen) yönetimde söz sahibi olmasıdır. Bu eylemin fiiliyata geçmesi seçimle sağlanır. Ne var ki demokrasi adına yapılan seçimlerin de demokratik olması gerekir. Fakat demokratik olması gereken seçimin, her zaman bu çerçevede kalmadığına da şahit olunmuştur.

TBMM İkinci dönem seçimleri sırasında Bursa mebusluğu için aday olan Nurettin Paşa'nın mebus adaylığı ile mebusluğu arasında geçen dönemde yaşanan olaylar bu konuda örnek teşkil edecek mahiyettedir.

Nurettin Paşa'nın bu dönemde yaşadıkları, bir yandan demokrasinin yerleşmesi ve gelişmesi adına yapılan bir dizi düzenlemelere hayat vermek adına yapılırken, diğer yandan demokratik olmayan metotların icra edilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Nurettin Paşa, Milletvekili Seçimi, TBMM ikinci dönem seçimi

ABSTRACT

Among all regimes, democracy is the mostly preferred one and is commonly used within this area. One indispensable side of democracy is that public (the ruled) has the right to say over government. This is done via ballot. However, ballot done in association with democracy has to be democratic, but it has been witnessed that ballot to be democratic has not been always within this frame.

Nurettin Pasha was a candidate for Bursa deputy during the Turkish National Assembly (TNA) second period ballot. The duration between his candidacy for deputy and his deputy serves an example for the aforementioned matter.

* Erzurum Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

While all experiences of Nurettin Pasha at that time were about vitalizing regulations both to place democracy and to improve it, some antidemocratic ways were carried out during this period.

Key Words: *Nurettin Pasha, Bursa, Deputy ballot, TNA second period ballot*

TBMM İkinci dönem seçimlerinin kısa hukukî geçmişine bakıldığında, seçim ile ilgili ilk hukukî düzenlemenin 23 Aralık 1876 tarihinde yürürlüğe giren Kanûn-i Esasi'de yer aldığı görülür¹. Kanûn-i Esasi'nin 65-80 arasındaki maddelerinde mebusların müntehipler arasından seçilmesi esası getirilmiştir². Bu müntehiplerin seçilme esasları için "Meclis-i Umuminin Sûret-i İntihabına ve Tayinine Dair Talimat-ı Muvakkate" Yedi madde olarak hazırlanmıştır. Bu Talimat-ı Muvakkate 10 Şevval 1293 (29 Ekim 1876) tarihinde "İrade-i Seniyye" ile onaylanmış ve 6 Kasım 1876 günü ilan edilmiştir³. İntihab-ı muvakkate'nin 1908 değişikliğinin Cumhuriyet dönemi seçimlerinde de uygulandığı görülür. BMM seçimleri yapılırken, 19 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına seçimlerin 1908 yılında uygulanan İntihab-ı Mebusan Kanûn-ı Muvakkatı esaslarına göre yapılmasını istedi. İntihab-ı Mebusan Kanûn-ı Muvakkatı esaslarına göre askerlik ile mebusluğun bir arada olmayacağı hükmü olmasına rağmen birçok asker ve general mebus seçilmiştir. Bu hukuk dışı uygulamanın düzeltilmesi için 5 Eylül 1920 tarihinde 18 sayılı Nisab-ı Müzakere Kanûnu çıkarılmıştır⁴. Böylece bu hukukî yanlışlık düzeltilmeğe çalışılmıştır.

TBMM İkinci dönem seçimlerinin yapılması kararı alındıktan sonra 3 Nisan 1923 tarihinde 320 Nolu İntihab-ı Mebusan Kanûn-ı Muvakkatı yürürlüğe konmuştur. Bu kanûna göre Ordu ve birlik komutanları görev yaptıkları bölgenin dışında olması şartıyla her yerden aday olup Mebus seçilebilecekleri hükmü getirilmiştir⁵.

Birinci dönem TBMM 1 Nisan 1923 günü seçimlerin yenileceği kararını alıp çalışmalarını 16 Nisan 1923 günü tamamlamıştır. İkinci dönem milletvekili

¹ Selda Kılıç, "1876 Meclis-i Mebusanı ve Seçim Hazırlıkları", OTAM, S. 30, 2011, s. 28.

² Ayhan Döner, "Geçmişten Günümüze Türk Hukukunda Kamu Görevlilerinin Seçimlerde Adaylığı" Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S. 4, 2009, s.740.

³ Selda Kılıç, agm. s. 28.

⁴ Oya Çitçi, Ordu Siyaset İlişkileri: 1920-1930, Amme İdaresi Dergisi, C. 39, S.4, Aralık 2006, s.25.

⁵ O. Çitçi, agm. s. 25. A. Döner, agm. s. 744.

seçimleri Haziran-Temmuz 1923 günlerinde yapılmıştır⁶. İkinci dönem seçimlerinde Bursa'dan Ali Hikmet Paşa, Refet Bey, Osman Nuri Bey, Mustafa Fehmi Efendi ve Necati Bey milletvekili seçilmiştir⁷. Bu beş milletvekilinin mazbataları İkinci Şube Encümenine gönderilerek tetkik ettirilmiş, İkinci Şube Encümeni⁸ 12. 08. 1339 tarih ve Üç numaralı mazbatası ile Heyet-i Umumiyece tasdik olunmak üzere 12.08. 1339 tarihinde Riyaset-i Celile'ye takdim edilmiştir⁹. Aynı oturumda Milletvekillerinin ismi birbirinden ayrı okunarak oylanmış ve milletvekillikleri kabul edilmiştir¹⁰.

19 Aralık 1923 tarihinde Mebus askerler için yeni bir düzenleme getirilmiştir. 385 sayılı bu kanûna göre;

“Türkiye Büyük Millet Meclisine İntihab Edilen Ve Edilecek Olan Bilumum Mensubin-i Askeriyenin Tâbi Olacakları Şerait Hakkında Kanûn

Madde 1. Berrî ve bahrî ve jandarma sunûf-u muhtelif erkân, ümera ve zâbitan ve bil-umûm mensubin-i askeriye hak-ı istifayı haiz olmayanlarla istifa ve tekaüt hakkını haiz olup İntihab-ı umumiyenin ilânından itibaren nihayet on gün zarfında usulen istifa ve tekaütlüklerini talep etmeyenler Türkiye Büyük Millet Meclisi azalığına İntihab olunamazlar. Aksi takdirde intihap keenlemyekûn addolunur.

Madde 2. Birinci ve İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisinde a'zâ bulunmuş olan ve bulunan bil-umûm erkân, ümera, zâbitan ve mensubin-i askeriye hukuk-u müktesebe-i askeriye ve kıdemleri mebusluk müddetine dahi mahfûz olup devre-i intihabiye hitamında veyahut devre-i iltihabiye esnasında mebusluktan istifaları halinde mebus olmazdan evvelki sicillerine göre muamele görürler.

Madde 3. Nisab-ı müzakere Kanunu'nun dördüncü maddesi şümulü dâhilindeki asker mebuslar vazifeleri uhdelinde tamamen kavanîn ve nizâmat-ı

⁶ Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2012, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. IX.

⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, C.1, 11. 08. 1339, s. 7. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 20 Zilkade 1341- 5 Temmuz 1339-1923, s. 1.

⁸ İkinci Şube Encümeni, Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Reis, Bozok (Yozgat) milletvekili Süleyman Sırrı kâtip üyelerinden teşekkül ettirilmiştir.

⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, İçtima 2, C. 1, 12. 08 1339, s.19.

¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, agy.

askeriye ahkâmına tâbi bulunurlar. Ve Meclis müzâkerâtına iştirak edemezler.

Madde 4. İşbu kanûna mugayir olan ahkâm'ül mülgadır.

Madde 5. İşbu kanûnun icrasına Müdafaa-i Milliye ve Dâhiliye Vekilleri memurdur¹¹.”

Bu kanûnda dikkati çeken en önemli noktalar şunlardır.

- Milletvekilliği göreviyle birlikte askerî vazifesi devam edenlerden, emekli olma durumunda olup da emekli olmayanlar,
- Seçim tarihi ilan edildiği günden itibaren on gün içinde emekliye ayrılmayanlar veya askerî görevlerini bırakmayanlar seçimlere giremezler. Bu durumda olanlar seçimlere girseler bile seçilmemiş sayılırlar.
- Birinci ve İkinci TBMM’nde milletvekilliği yapan askerlerin milletvekilliği süresindeki hizmetleri saklı tutulup, seçim devresi sonunda veya milletvekilliğinden istifa ettikleri gün milletvekili olmadan önceki sicillerine göre işlem görürler.
- Asker milletvekilleri, askerî nizamına tabi olup, Komutanlık görevlerini uhdelarında buldukları sürece meclis çalışmalarına katılamazlar.

Millî Mücadelenin ön saflarında yer alan ve Birinci TBMM’nde olduğu gibi, İkinci TBMM’nde de birçok komutan Mebus seçilip Meclise girmiştir. Bu kanûn ile birçok komutanın ordudan veya Meclisten uzaklaştırılmaya çalışılmış olduğu düşünülebilir. Ancak kanûnun kabul edilmesinden bir gün sonra yani 20. 12. 1339 (1923) günü bu kanûn tekrar değiştirilmiştir. 385 sayılı kanûndaki bu değişiklik yalnızca Üçüncü madde üzerinde yapılmıştır. Bu son duruma göre, “Ordu müfettişi ve kolordu kumandanlığı memuriyetlerinde bulunan ve nisab-ı müzakere kanûnunun 4. Maddesi mucibince bu memuriyetlerinin mebusluklarıyla telifi için Meclisin muvâfakat ve inzîmam-ı reyî lazım olan zevata mezuniyet itasına dair tavrî ele alınmıştır. Bu duruma göre (I. Ordu müfettişi) İstanbul Mebusu Kâzım Karabekir, (II. Ordu müfettişi) Ankara Mebusu Ali Fuat ve (III. Ordu müfettişi) Elazığ Mebusu Cevat Paşalardan, Kolordu Kumandanı Kırkkilise Mebusu Şükrü Naili, Sinop Mebusu Kemalettin Sami, Bursa Mebusu Ali Hikmet, Edirne Mebusu Cafer Tayyar, Aydın Mebusu İzzettin ve İzmir Mebusu Fahrettin Paşaların

¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 19. 12. 1339, C: 2, s.322

mebusluklarıyla beraber aynı zamanda vazife-i askeriyelerinde bulunmalarına Meclisin rey ve muvâfakatı inzıam etmiştir”¹².

Bu dönemde Ordunun siyasetten arındırılması ve askerlik ile diğer sivil memurluğun aynı anda icra edilmemesi yönünde yapılan çalışmalar yoğunluk kazandı. Bu hususta Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'nin ön saflarında yer almış olan komutanların kendisine karşı bir komplo içinde olduklarını düşünmekteydi. Mustafa Kemal Paşa'yı bu düşünceye, Kâzım Karabekir'in 26 Teşrin-i evvel (Ekim 1924) 1340 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'na verdiği dilekçe ile Birinci Ordu Müfettişliğinden istifa etmesi, Ali Fuat Paşa'nın 30. 10. 1924 tarihinde İkinci Ordu Müfettişliğinden ayrılması sevk etmiştir. Ayrıca M. Kemal Paşa'nın Karadeniz gezisinden 18 Ekim 1924 günü Ankara'ya döndüğünde kendisini karşılamaya gelenlerin içinde Rauf ve Adnan beylerin Ankara'da olmalarına rağmen bu karşılamaya gelmemeleri, Rauf Bey, Refet Paşa, Kâzım Karabekir Paşa ve Ali Fuat Paşaların kendisine karşı bir ittifak içinde oldukları kanaatini doğurmuştur¹³.

Mustafa Kemal Paşa, komutanların bu komplosuna karşı 30. 10. 1924 günü Fevzi Paşa'nın milletvekilliğinden ayrılmasını istemiş ve bu talep Müşir Fevzi Paşa'nın TBMM'ne verdiği şu dilekçe ile yerine getirilmiştir.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesine

Hal-i sulhun avdet etmesi hasebiyle orduda siyasetle alâkadar anasırın tamamen bertaraf edilmesi için İstanbul Mebusluğundan istifa eylediğimi arz eylerim.

31 Teşrin-i evvel 1340 (31 Ekim 1924)

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi

Müşir Fevzi”¹⁴.

Aynı gün 3. Ordu Müfettişi Cevat Paşa, I. Kolordu Komutanı İzzettin Paşa, 2. Kolordu Komutanı Ali Hikmet Paşa, 3. Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşa, 5. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa ve Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa'nın milletvekilliği görevinden ayrılmaları istenmiştir¹⁵. Cevat Paşa ve Cafer Tayyar Paşa 31. 10. 1924 günü askeri görevlerinden istifa ederek, milletvekilliğini tercih etmişlerdir¹⁶. I. Kolordu Komutanı İzzettin Paşa Ay-

¹² TBMM Zabıt Ceridesi, 20. 12. 1339, C: 2, s.330

¹³ Nutuk, II, TTK. 1989, s. 1134-1137.

¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.10, 01.11. 1340, s. 5-6.

¹⁵ Nutuk, II, TTK. 1989, s. 1140-1141.

¹⁶ Nutuk, II, TTK. 1989, s. 1144-1145.

dın Mebusluğundan, 2. Kolordu Komutanı Ali Hikmet Paşa Bursa Mebusluğundan, 3. Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşa Kırkkilise Mebusluğundan, 5. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa İzmir Mebusluğundan 31. 10. 1924 tarihli dilekçeleri ile ayrılarak askerî görevlerine devam etme kararı almışlardır. Komutanların bu kararları TBMM'nin 05.11.1924 tarihli oturumunda kabul edilmiştir¹⁷.

İsmet Paşa, komutanların görevlerinden alınmasıyla ilgili olarak meclise şu tezkereyi vermiştir.

“Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesine

31.10.1340 (31 Ekim 1924)

Birinci Ordu müfettişi ve İstanbul Mebusu Kâzım Karabekir Paşa ile İkinci Ordu müfettişi ve Ankara Mebusu Ali Fuat Paşa hazeratı uhdelerinde bulunan müfettişlik vezaifinden istifa etmişlerdir. Üçüncü Ordu müfettişi ve Elaziz Mebusu Cevat Paşa ile Yedinci Kolordu Kumandanı ve Edirne Mebusu Cafer Tayyar Paşa hazeratının da vezaif-i askeriyelerine hitam verilmiştir...”¹⁸

Komutanların mebusluk görevlerinden ayrılmaları mecliste eksik milletvekili olmasına sebep olmuştur. Meclisteki bu eksik milletvekilinin tamamlanması için 1 Kasım 1924 günü ara seçim yapılması kararlaştırıldı. Nurettin Paşa bu ara seçimlerinde Halk Fırkası adayı Dr. Emin Bey'e karşı Türkiye genelinde tek bağımsız aday olarak seçimi kazandı. Seçimi kazandığına dair şu mazbata tanzim edildi¹⁹.

¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.10, 05.11. 1340, s. 15. Nutuk, II, TTK. 1989, s. 1146-1147.

¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.10, 01.11. 1340, s. 6.

¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.12, 12.01. 1340, s. 94

Mebus namzedinin ismi	Memuriyet veya sanati	Tarih ve Mahall veldeti	Nüfustaki mahall kayd	Her kazadan aldığı rey miktarı							Evvelki devre intihabiyede Mebusluğa intihap olup olunmadığı, olunmuş ise hangi tarihte intihap olunduğu.	Türkiye Büyük Millet Meclisi Azalığına intihabına mani ahvalı bulunup bulunmadığı ve bulunduğu takdirde tasrihi.	Mülâhaza	
				Merkez kazası	Orhanlı kazası	Mustafa Kemal Paşa kazası	Karacabey kazası	Müdanya kazası	Gemlik kazası	Orhangazi kazası				Mecmuan aldığı rey miktarı
Nurettin Paşa	Ferik	1289 Bursa	Bursa	134	8	64	1	0	23	6	236	İntihap olunmadığı	Yoktur.	

İkinci Kolordu Kumandanı Ali Hikmet Paşanın; istifasıyla inhilal eden Bursa Sancağı Mebusluğu için mülhak kazalarla merkez kazasında İntihabı Mebusan Kanununun tayin ettiği usul ve şeraiti kanuniye dairesinde icra kılınan intihabat neticesini mübeyyin saliffüzükir kazalar, heyeti teftişyelerinden mübir eden muzabıtta münderic âra ledettasrif Faik Nurettin Paşanın iki yüz otuz altı rey ile ihrazı ekseriyet eylediği tahakkuk etmiş olmakla Bursa Mebusluğuna intihap olunduğunu mübeyyin işbu mazbata bitanzim bir nüshası Hüdavendigâr Vilâyeti aliyesine tevdi kıldı. 17 Kânunuevvel 1340 .

Heyeti Teftişye Azasından
Süleyman

Tevfik Kemal

Mehmet Murat

Ali

İsmail Hakkı

Salim Hasan

Hasan Tahsin

Hasan Sabri

Ethem Hasan

Adil

Heyeti Teftişye ve Belediye Reisi İbrahim Ethem

Hüdavendigâr Meclisi İdarei Vilâyeti

17 Kânûn-u evvel 1340 (17 Aralık 1924) tarihli bu seçim mazbatasında görüldüğü üzere, Nurettin Paşa'nın mebus olması noktasında bir engel görülmemiştir. Ancak bilinmeyen bir sebeple söz konusu bu mazbata üç gün sonra değiştirilmiştir. Değiştirilen mazbatayı imzalama durumunda bulunan On iki kişiden Üç a'zâ, Ziraat Mühendisi, Defterdar Vekili mazbatayı imzalamamış, bir a'zâ mazbatayı daha önce kabul yönünde imzaladığı için şimdi fikrini değiştirmeyeceğini beyan ederek şerh koymuştur. Önceki mazbatada yer almayan Müftü ise kanaat belirtmeyip konunun Büyük Millet Meclisi'ne ait olduğunu belirterek çekimser kalmıştır²⁰. Bu duruma göre, mazbata değişikliğini Beş kişi imzalamıştır. Bu sonuç, daha önce olumlu yönde imzalanan mazbatanın olumsuz olarak değiştirilmesi yönünde zorlanıldığını göstermektedir. 17 Kânûn-u evvel 1340 (17 Aralık 1924) tarihli mazbatanın yerine 20 Kânûn-u evvel 1340 (20 Aralık 1924) tarihli seçim mazbatasını tetkik edilmek üzere Büyük Millet Meclisi'ne gönderilmiştir.

İkinci Kolordu Kumandanı Ali Hikmet Paşadan inhilal eden Bursa Mebusluğu için icra kılınan intihabat neticesinde Şurayı Askerî azasından Ferik Nurettin Paşanın ihraz ettiği ekseriyeti âra Heyeti Teftişyenin balâdaki mazbatasında gösterilmiştir. Ancak 19 Kânunuevvel 1339 tarihli kanunun birinci ve ikinci maddelerindeki sarahate tevfikân müşarileyhin askerlikten istifa ve tekaüdünü talep ettiği vilâyetçe meçhul bulunduğundan namzetliğinin ve mebusluğunun kanunî olup olmadığının Büyük Millet Meclisince tetkiki iktiza edeceği mütalâasıyla işbu zeyli mazbata tanzim kıldı. 20 Kânunuevvel 1340.

Bursa Valisi Kemal	Müftü Bu hususta söz Büyük Millet Meclisinin olduğu kanaatindeyim. Ahmet Fahri	Defterdar Vekili	Tahrirat Müdürü Mehmet	Maarif Müdürü Ali Haydar	Ser Mühendis M. Şefik
Ziraat Müdürü	Sihhiye Müdürü Kemal	Aza Heyeti Teftişyede tasdik eylemiş olduğundan burada tasdikinde mazurum. Salim	Aza	Aza	Aza

²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.12, 12.01. 1340, s. 95

Nurettin Paşa, seçim mazbatasının 20 Aralık 1924 tarihinde değiştirilip olumsuz hale getirildiğini öğrenince, bir gün sonra gelişmelere itiraz edip Meclise bir dilekçe göndermiştir. Bu dilekçe aynen şöyledir.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesine

Bursa

21 Kânûn-u evvel 1340 (21 Aralık 1924)

Bursa Mebusluğuna intihap edildiğine dair olan mazbata, Meclis-i Âlice muamele-i tasdikiyesi ikmal ve ifa ve neticesi taraf-ı acizaneme tebliğ ve inba buyurulmak mariziyle leffen takdim kılınmıştır. Mütekaddim mazbata salâhiyyetar Heyet-i Teftişiyece bilâkayıt ve şart musaddak bulunmasına ve Meclis İdare-i Vilâyette muhterem ahalinin intihap gerdesi bulunan a’zâların da Heyet-i Teftişiye ile aynı kanaatte olmalarına nazaran Meclisi İdare-i Vilâyetin memur a’zâsından beş zat tarafından dermeyan edilen mütalâa münasebetiyle maruzat-ı atiyede bulunmaktığıma müsaade-i riyaset penahilerini rica ederim;

1 — Mebuslukla memurluk içtima edemeyeceğinden Meclis-i Âlice mazbatanın muamele-i tasdikiyesi icra buyurduktan sonra Şûrâ-yı Askeri A’zâlığı’ndan istifa edeceğim tabiidir.

2 — Meclisi İdare-i Vilâyetteki memurlar tarafından mevzu’-i bahs edilen 19 Kânunuevvel 1339 tarihli kanûnun birinci maddesindeki «intihabat-ı umumiye» kaydı sarihine ve ikinci maddesinde şimdiki ikinci Büyük Millet Meclisinde bulunacak mensubin-i askeriye vaziyetlerinin vazıh olmasına nazaran ve aynı devre-i intihabiye dâhilinde ve aynı mecliste mebusluk eden askerlerin başka başka ve ayrı ayrı şeraite tabi tutulmaları varit olamayacağı ve bilâkis müstebat ve müstehîl olacağı kanaatinde bulunduğuma binaen Büyük Millet Meclisinin ikinci devre-i intihabiyesi cümlesinden olan ve onun mütemmimi ve mabadı bulunan intihabında, başkaca bir muamele ifasına lüzum-u kanûnî görülmemiş olduğunu ve maa-hazâ Meclis-i Âlinin emir ve kararına ittiba tabî bulunduğunu maal-ihiram arz eylerim efendim.

Ferik Nurettin İbrahim”²¹

²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.12, 12.01. 1341, s. 92-93.

Nurettin Paşa, mebus seçilmesine yapılan engellemeyi dilekçesinde açıkça belirtmiştir. Öne sürülen hukukî mazerete de cevap vermiştir. Mebus seçilmesine Askerî Şûrâ Üyesi olması engel oluyor ise askerlikten ayrılması gerektiğini de beyan etmiştir. Ancak kendisine askerlikten ayrılması halinde mebusluğunun kabul edileceği belirtilmeden veya bu hususta kesin bir duruş sergilenmeden mebusluk tartışması sürdürülmüştür. Gerek seçim mazbatasını imzalama durumunda bulunan a'zâlar ve gerekse Encümen ve İkinci şube üyelerinin hazırladıkları raporları imzalayan kişilerin bu durum karşısında tarafsız kalmaları veya bir kısmının Mebusluğun kabulü yönünde oy kullanmaları konuyu daha da zor duruma sokmuştur.

Nurettin Paşa'nın Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen yukarıdaki değiştirilmiş seçim mazbatasını, Meclisin 27. İçtimasının yapıldığı 27. 12. 1340 (27 Aralık 1924) günü gündeme alınmış ve tetkik edilmek üzere 2. Şube'ye sevk edilmiştir²². Ancak bu mazbata 2. Şube'den önce Nizamnâme-i Dâhili'nin madde-i mahsusanın 27. maddesi gereğince, Niğde mebusu Galip Bey, Dersim mebusu Feridun Fikri, Kastamonu mebusu Ali Rıza, Adana mebusu Mehmet Kemal ve İzmir mebusu İbrahim Süreyya'dan oluşan bir tetkik komisyonuna incelettirilmişdir. Komisyon, 4 Kânun-u Sâni 1341 (4 Ocak 1925) tarihinde aldığı kararında "Nurettin Paşa'nın... elyevm Şûrâ-yı Askerî A'zâlığı'nı muhafaza ettiği" anlaşıldığından, "17 Kânûn-u evvel 1339 tarihli kanûnda mensubin-i askeriyeden mebus olmak isteyenler hakkındaki mevad-ı mahsusasının tetkikinin encümenimizce ifası ve adem-i ifasında tesâvî ve mamafih mazbatanın muallel olduğunda ekseriyet hasıl olmuş olmakla şube-ye arz olunur."²³ Raporunu vermiştir.

Komisyon a'zâsı Dersim Mebusu Feridun Fikri "Mazbatanın muallel olmadığı fikrindeyim ve mebusluğu muvafık-ı kanûn olduğu mütalaasındayım" diyerek mazbatanın kabulü yönünde oy kullanmıştır.

Kastamonu Mebusu Ali Rıza, Adana Mebusu Mehmet Kemal, İzmit Mebusu İbrahim Süreyya mazbata aleyhinde oy kullanmıştır. Niğde Mebusu oturuma katılmamıştır.

Nurettin Paşa'nın seçim mazbatasını 2. Şube değerlendirerek, Meclisin 12. 01. 1341 (12 Ocak 1925) günü yapılan 35. İçtimasında görüşmeye açılmış-

²² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.11, 27.12. 1340, s. 248

²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.12, 12.01. 1341, s. 91.

tır²⁴. Meclis Reisi Kâzım Paşa 2. Şube'nin 08. 01. 1341 (8 Ocak 1925) tarih ve 9 Nolu karar raporunu okutur. Karar özetle şöyledir.

“Riyaset-i Celileye

İkinci Kolordu Kumandanı Ali Hikmet Paşa'nın vuku-u istifasıyla inhilal eden Bursa Vilayeti Mebusluğu için Ferik Nurettin Paşa'nın intihap edildiğini...

Bu hale göre Nurettin Paşa'nın intihabında kanûna muvafakat ve âdem-i muvafakat olup olmadığını tayin için cereyan eden müzakeratta muvafakati ni iddia eden muhtelif a'zâ meda-ı talîl olan 19 Kânûn-u evvel 1339 tarihli kanûnun 1. “Berrî ve bahrî ve Jandarma sunûf-u muhtelif erkân, ümera ve zabitan ve bil'umum mensubin-i askeriyeden hakk-ı istifayı haiz olmyanlarla istifa ve tekaüt hakkını haiz olup, intihabat-ı umumiyenin ilânından itibaren nihayet on gün zarfında usulen istifa ve tekaütlüklerini talep etmiyenler TBMM Azalığına intihap olunamazlar. Aksi takdirde bu intihap keenlemyekûn addolunur.”... Nurettin Paşa'ya ait mazbatanın reddine taraf tar olmaları ile kifayeti müzakere taktirî üzerine reye vaz olunan mazbata-yı mezkûre sekiz kabul reyine karşı on rey ile reddedilmiş ve bu hususta karar-ı kati itası Heyet-i Celileye ait bulunmuş olmakla arz olunur efendim.

İkinci Şube Reisi İzmit Mebusu Ahmet Şükrü

Kâtip Konya Mebusu Tevfik Fikret²⁵

Nurettin Paşa'nın mebus seçilmesi gerek Ankara ve gerekse İstanbul ve İzmir gazetelerinde geniş yankı bulmuştur. Gazetelerin ortak yorumu; mecliste tek bağımsız aday olma durumunda olan Nurettin Paşa'nın Halk Fırkası'na karşı Bursa'da seçimi kazanması, Halk Fırkası'nın mağlubiyeti olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca mebusluğun kabul edilmemesinin sekize On oy gibi kritik bir sayı ile gerçekleşmesi²⁶, seçim mazbatasının önce kabul yönünde hazırlanıp daha sonra değiştirilmesi, mazbatayı imzalama durumundaki kişilerin çoğunluğunun bu karara katılmamaları, Meclisteki encümen raporunda olumlu reylerin kullanılması bu tartışmaları körüklemiştir.

Siirt Mebusu Mahmut'un “Yine Nurettin Paşa'nın Mazbatası Münasebetiyle” başlıklı yazısında, “Nurettin Paşa'nın mazbatasının Mecliste bir gün bo-

²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.12, 12.01. 1341, s. 90-91.

²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.12, 12.01. 1341, s. 92.

²⁶ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 09 Cemaziy'el-âhir 1343- 5 Kânûn-u sâni 1341-05 Ocak 1925, s. 1.

yunca görüşüldüğünü, ona güven duyan ve kahraman ilan eden kişilerin tek başına bir şey yapamayacağını görünce hayal kırıklığına uğrayacaklarını, ya bir köşede oturup kalacağı veya ara sıra bir faaliyette bulunur ise buna mecliste imkân verilmeyeceğini” belirtmektedir²⁷.

Yakup Kadri'nin “İzmir İntihâbatı Münasebetiyle” başlıklı yazısında, Nurettin Paşa'nın mebus seçilmesine de yer vermekte, Nurettin Paşa'nın bu seçimi “manevi kuvvetlerinden istifade ederek” kazandığını, Halk Fırkası'nın henüz kendisini toparlayamadığı için bu sonuç yaşanmıştır... Fikirlerine yer vermektedir²⁸.

Meclisteki mazbata görüşmelerinde lehte ve aleyhte birçok konuşma yapıldıktan sonra 2. Şube'den gelen mazbatanın geldiği şekilde oylaması 17 Ocak 1925 günü yapılır. Oylamaya 188 Mebus katılır. Bu mebuslardan 130'u Kabul, 56'sı Kabul etmeyen, 2'si çekimser yönünde oy kullanır²⁹. Bu oylamaya göre Nurettin Paşa'nın Bursa'dan bağımsız aday seçilmesine rağmen Mebus olması meclis tarafından kabul edilmez. Nurettin Paşa'nın Mebusluğunun reddedilmesinin Meclis tarafından yapıldığını, CHF'nin bu hususta vebalinin bulunmadığını bu günlerde kaleme alanların haklılık tarafının olmadığı açıktır. Zira Meclisteki Milletvekillerinin tamamı CHF'nin milletvekilidir.

Bu tartışmalar sırasında Nurettin Paşa'nın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası tarafından desteklendiği hatta bu fırkanın mensubu olduğu yönündeki varsayımlar da doğru değildir. Bu hususta Ali Fuat Paşa (Cebesoy), “Nurettin Paşa ve Raif Hoca'yı muhafazakâr gördükleri için fırkaya üye yapmadıklarını” belirtmektedir³⁰. Bursa'daki bu sonuç, Nurettin Paşa'nın Bursalılar üzerindeki önemli nüfuzu olmasının yanında, CHF'na olan tepkinin Nurettin Paşa üzerinde birleşmesi de olabilir.

Nurettin Paşa'nın dışında diğer illerden toplam yedi milletvekili eksikliği için 05 Şubat 1925 tarihinde ikinci bir ara seçimi daha yapılmasına karar verildi. Bu defa Nurettin Paşa 18 Ocak 1925 tarihinde askerlikten emekliye ayrılarak yeniden seçimlere girdi. İkinci ara seçimde 296 oy ile (diğer aday-

²⁷ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 27 Cemaziy'el-âhir 1343- 23 Kânûn-u sâni 1341-23 Ocak 1925, s. 1.

²⁸ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 05 Cemaziy'el-âhir 1343- 1 Kânûn-u sâni 1341-01 Ocak 1925, s. 1.

²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.12, 17.01. 1341, s. 153-154.

³⁰ Cengiz Şavklı, Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938) , Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2011, s. 83.

lara ancak birer oy çıkmıştır.) adeta seçimdeki bütün oyları alarak yeniden Bursa'dan milletvekili seçildi³¹. Nurettin Paşa'nın mazbatasını 2. Şube'de incelendikten sonra 10 Mart 1925 günü Mebusluğu kabul edildi³².

SONUÇ

Nurettin Paşa'nın milletvekili seçilme serüveni, TBMM'nin I. Ve II. Dönemlerindeki yapısı hakkında bilgi sunması açısından önem arz etmektedir. Bu olay o günün meclis yapısında kanunların genellilik taşıması gerektiğinin özümsemediği, hukukun üstünlüğü esasının tam olarak oturtulmadığı gerçeğini somut olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Hukukun hâkimiyeti esas olması gerekirken, meclis atmosferinin durumuna göre hukukun bu atmosfere uyarlanması ayrıca dikkatleri çeken bir başka husustur. Kanunlar, kişilerin arzu ve talepleri doğrultusunda değiştirilebilmektedir. Hukukun yetersiz kaldığı noktalarda ise resen işlem yapılabilir. Bu son husus, demokratik olmayan bir yönetimden yeni çıkmış olmanın bir sonucu olarak değerlendirilmesi söz konusu olabilir.

³¹ N. Fahri Taş, Nurettin Paşa ve Tarihi Gerçekler, İstanbul 1997, s. 191.

³² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.15, 10.03. 1341, s. 316.

KAYNAKLAR

Ayhan Döner, “Geçmişten Günümüze Türk Hukukunda Kamu Görevlilerinin Seçimlerde Adaylığı” Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S. 4, 2009.

Cengiz Şavklı, Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938) , Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2011.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 20 Zilkade 1341- 5 Temmuz 1339-1923

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 09 Cemaziy’el-âhir 1343- 5 Kânûn-u sâni 1341-05 Ocak 1925.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 27 Cemaziy’el-âhir 1343- 23 Kânûn-u sâni 1341-23 Ocak 1925.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 05 Cemaziy’el-âhir 1343- 1 Kânûn-u sâni 1341-01 Ocak 1925.

Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2012, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012

N. Fahri Taş, Nurettin Paşa ve Tarihi Gerçekler, İstanbul 1997.

Nutuk, II, TTK. 1989.

Oya Çitçi, Ordu Siyaset İlişkileri: 1920-1930, Amme İdaresi Dergisi, C. 39, S.4, Aralık 2006.

Selda Kılıç, “1876 Meclis-i Mebusanı ve Seçim Hazırlıkları”, OTAM, S. 30, 2011.

TBMM Zabıt Ceridesi, İçtima 2, C. 1, 12. 08 1339.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.1, 11. 08. 1339.

TBMM Zabıt Ceridesi, C: 2., 19. 12. 1339.

TBMM Zabıt Ceridesi, C: 2., 20. 12. 1339.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.10, 01.11. 1340.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.10, 05.11. 1340.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.12, 12.01. 1340.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.11, 27.12. 1340.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.12, 12.01. 1341.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.12, 17.01. 1341

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C.15, 10.03. 1341.

